

Innovatienetwerk Waardewerken

Acht jaar pionieren in de multifunctionele landbouw

multifunctioneel

Voorwoord

W Deze brochure kijkt terug op de hoogtepunten van acht jaar Waardewerken, het innovatienetwerk van pioniers in de multifunctionele landbouw. We laten zien wat dit netwerk gebracht heeft en wat anderen er van kunnen leren. Het ministerie van EL&I heeft Waardewerken bewust al die jaren gefinancierd. Het begon allemaal met de volgende opdracht van het toenmalige ministerie van LNV aan Wageningen UR

In 2004 vond een vliegende start plaats met een analyse van de achttien betrokken bedrijven. Er werd een doorbraakagenda opgesteld waarin verwoord stond welke acties er nodig zijn voor een professionele en rendabele multifunctionele landbouwsector. De uitkomst hiervan werd opgenomen in de LNV beleidsnota 'Kiezen voor Landbouw' van de toenmalige minister Veerman. Hij zag multifunctionele landbouw als een sector met potentie. Zijn opvolger Verburg heeft het initiatief genomen om de Taskforce Multifunctionele Landbouw op te richten. Zij ging voluit voor de verdubbeling van de omzet.

In het beleid kreeg multifunctionele landbouw een steeds belangrijkere positie. Waardewerken heeft daar zeker aan bijgedragen. Wij hebben elk vanuit een andere rol en in een andere tijd mogen werken met de Waardewerkers. Zij hebben ons geïnspireerd.

We wensen de individuele Waardewerkers een goede toekomst en denken dat een dergelijk netwerk van innovatieve ondernemers ook voor andere thema's meerwaarde kan hebben.

Koos van Wissen (EL&I), Anneke Sellis (EL&I) en Arjan Monteny (Taskforce Multifunctionele Landbouw)

Uit de kaderbrief 2003:

Verbreed bedrijvennetwerk.

Vorbereidende werkzaamheden voor de opzet van het verbrede bedrijven netwerk, te starten in 2004. Het doel van het netwerk is het bij elkaar brengen van beleid, onderzoek en voorloperbedrijven in de verbrede landbouw.

Relevantie voor beleid en praktijk:

Het verbrede bedrijvennetwerk brengt voorloperbedrijven in de verbrede landbouw (de "voelhoorns in de praktijk voor het plattelandsbeleid"), beleid en onderzoek bij elkaar. Deze bedrijven kunnen hun ervaring inbrengen in onderzoek en beleid en zo mede de beleidsagenda en de onderzoeksagenda bepalen.

Uit: Kiezen voor Landbouw, 2005

"De potentie van deze verbredingactiviteiten is in sommige delen van het land groot. Dit blijkt onder meer uit een analyse van de achttien bedrijven die deel uitmaken van het netwerk 'Waardewerken'. Deze bedrijven kunnen worden beschouwd als voorloperbedrijven in de verbreding. De betrokken ondernemers hebben allemaal een volwaardige agrarische productietak maar zien verbreding – een multifunctionele landbouw – als een manier om het contact tussen de maatschappij en de landbouw te herstellen. Zij doen dat door mensen in aanraking te brengen met de natuurlijke processen en levensritmes die samenhangen met de voedselproductie: rust, ruimte, ritme, contact met dieren, planten en natuur. De meerwaarde van hun 'nevenproducten' is zo gezien onlosmakelijk verbonden met het feit dat op een bedrijf voedsel wordt geproduceerd.

Zonder die voedselproductie wordt naar hun mening weinig toegevoegd aan andere concepten en instituties op het gebied van zorg, natuur, educatie en recreatie. Hun opgave is vooral gelegen in het combineren en toevoegen van 'beleving' en 'emotie' aan hun producten. Dát maakt hun producten uniek."

Het innovatienetwerk Waardewerken 2004-2011

W In 2004 startten Praktijkonderzoek Plant en Omgeving en Wageningen UR Livestock Research, in opdracht van het toenmalige ministerie van LNV, het project Kennisnetwerk Multifunctionele Landbouw. Het was de tijd dat de multifunctionele landbouw nog in de kinderschoenen stond. Overal in het land experimenteerden agrarische ondernemers met vormen van dienstverlening waar burgers of maatschappij van konden profiteren. En ieder voor zich liep daarbij tegen obstakels aan die ze zelf probeerden te overwinnen.

Het doel van het project was dan ook om de multifunctionele sector uit die pioniersfase te halen en door te ontwikkelen naar een volwaardige sector. Aan de onderzoekers de taak om inzicht te krijgen in de motieven, ondernemerseigenschappen, obstakels, knelpunten en bedrijfsrendementen van multifunctionele bedrijven. Hiertoe brachten de onderzoekers twintig ondernemers bijeen die zelf gestart waren met een vorm van multifunctionele landbouw op hun agrarische bedrijf. Deze ondernemers zagen ook zeker meerwaarde in een kennisnetwerk, maar wilden dit wel vanuit hun eigen visie en perspectief vormgeven. Daarom ontwikkelden ze een visie op de toekomst van de multifunctionele landbouw. Ook kozen ze voor de naam Waardewerken, een naam waarin de waarden van voedselproductie en het werken met de aarde verwerkt was.

Waardewerken is altijd een netwerk geweest van pioniers op het gebied van multifunctionele landbouw. Van niche naar systeem was het motto

van Waardewerken. Het doel van het project was dan ook om de multifunctionele landbouw, die in 2004 nog in de kinderschoenen stond, door te ontwikkelen naar een volwaardige sector. Hoofdactiviteiten van het netwerk waren:

Inspireren: Door bedrijfsbezoeken inspireerden de deelnemers elkaar om hun bedrijven verder te ontwikkelen. Ook functioneerden de Waardewerkers als inspiratiebron en coach voor andere ondernemers om met multifunctionele landbouw aan de slag te gaan.

Agenderen: Samen met de onderzoekers van Wageningen UR en sinds 2009 ook de Taskforce Multifunctionele Landbouw stelde Waardewerken jaarlijks een onderzoeksagenda op. De Waardewerkers waren vervolgens ook betrokken bij de uitvoering van het onderzoek.

Klankborden: Waardewerken was een klankbord voor het beleid. Als praktijkbedrijven ervoeren zij het beleid aan den lijve. Samen met de Taskforce Multifunctionele Landbouw en het ministerie van

EL&I beoordeelden ze de werking van het huidige beleid in de praktijk en dachten mee over nieuw te ontwikkelen beleid.

De samenstelling van het netwerk is altijd een belangrijk aandachtspunt geweest. Het netwerk bestond steeds uit achttien tot twintig bedrijven.

Commitment was een vereiste, dat werd afgemeten aan de aanwezigheid tijdens bijeenkomsten en deelname aan onderzoeksprojecten.

Gedurende de acht jaar van het project heeft er twee keer een vernieuwingsslag van het netwerk plaatsgevonden. In 2005 stopten er zeven en stapten er negen nieuwe deelnemers in. In 2008 stopten er vier en startten er vijf nieuwe deelnemers. In totaal hebben 32 bedrijven ooit deelgenomen aan Waardewerken.

Bij aanvang van het project zochten deelnemers en onderzoekers zo veel mogelijk naar bedrijven die van elkaar verschilden in de primaire productie. Later lag de focus meer op een goede afwisseling van de multifunctionele praktijk. Daarbij zochten ze ook extremen. Zo was er een bedrijf waar de primaire tak in de loop der jaren steeds kleiner was geworden.

Regelmatige vernieuwing en een grote diversiteit aan bedrijven heeft de nieuwsgierigheid van de deelnemers steeds enorm geprikkeld.

Aangezien de sector in deze periode snel professioneler werd, nam in de loop der jaren het aandeel idealistisch ingestelde ondernemers af en nam het aandeel economisch gedreven ondernemers toe.

Deelnemers van Waardewerken

De impact van Waardewerken; inspiratie voor deelnemers

Aan alle Waardewerkers die ooit deel hebben uitgemaakt van het netwerk is gevraagd wat volgens hen de essentie was van het netwerk en wat Waardewerken voor hen heeft betekend.

Clara van Ravenhorst (De Boerenstee)

Waardewerkers weten bedreigingen om te bouwen naar kansen. Daarmee zijn ze een voorbeeld van het feit dat als je ergens in gelooft je hier echt voor moet gaan.

Ton Verbeek (Fruittuin Verbeek)

Verbinden is elkaar vertrouwen. Daardoor wordt iedereen open en kun je brengen en halen.

Florian de Clercq (Landgoed de Olmenhorst)

De saamhorigheid enerzijds en gelijk de volstrekte individualiteit / uniciteit van mensen: prachtig!

Coby van Boheemen-Heemskerk (Akkerlust)

De afgelopen jaren hebben we met Waardewerken bereikt dat agrariërs met een neventak nu voor 'vol' aangezien worden. Ze doen ertoe.

Corine Riteco en Willem Dam (Ridammerhoeve)

Waardewerken maakte dat wij zelf ook onze kennis wilden delen met anderen.

Marente Hupkes (Agrarisch Cultuurgoed)

De boer heeft met zijn multifunctionele activiteiten binnen onze samenleving een hogere economische waarde gekregen.

Johan Martens (De Hemelrijksche Hoeve)

Door Waardewerken heeft de multifunctionele landbouw een eigen plaats gekregen in de politieke arena en bij boeren en hun organisaties.

Marco Smits (De Smits Groep)

De "aantallen-boer" leert hier van de "zorg-boer" en andersom, wie had dat nog gedacht in deze roerige tijd....

Wim van Rijn (Boerderij 't Geertje)

Waardewerken verstevigde onze bedrijfsvisie. We konden problemen delen met gelijkgezinden en het vergrootte ons netwerk. Je leert altijd van elkaar.

Johan van de Velde (De kleine Schorre)

Waardewerken was voor mij met ondernemers onderling en naar instanties toe de onwetendheid over wetten en regelgeving wegnemen en verduidelijken waar die wet- en regelgeving problemen opleverden voor ons. Daardoor hebben we bereikt dat het landschap en de bedrijven behouden blijven.

Gerard Brinks (Zorgboerderij Thedingsweert)

Essentie voor mij waren de onderlinge uitwisseling, de inspiratie (het is mogelijk!) en bewondering.

Frans en Marinka Steggink (Boerderijspa Nutter)

Allemaal na afloop met hetzelfde standpunt naar buiten treden.

Ko van Twillert (Ko-Kalf)

In de bespreking van de "knelpunten", waar ieder van ons tegenaan loopt bij de ontwikkeling van zijn/haar bedrijf, zat zoveel herkenbaarheid. Dat onderling deelgenoot maken heb ik ervaren als een "warme deken".

Jeroen Robbers (De Terp Squashpackers B.V.)

Er is maatschappelijke waardering en erkenning ontstaan voor de bedrijven die zich maatschappelijk betrokken voelen en met een breed perspectief ondernemen. Dat is een fijn gevoel.

Peter Weenink (Kaasboerderij Weenink)

Waardewerken gaf een beter inzicht in de multifunctionele landbouw in Nederland en was daardoor een bron van inspiratie en ideeën.

Arie Hoogendoorn (De Boerinn)

Stadslandbouw is succesvol dankzij de verbinding

Stad-Landbouw. Door de uitrol ervan nu ook groenteteelt in de stad en een aanjager voor streekproducten op tafel.

Carlos Faes (Philips fruittuin Wielewaal)

Dankzij de bijeenkomst van Waardewerken op de Philips Fruittuin is de problematiek van de grondontsmetting in de fruitteelt op de kaart gezet bij het toenmalige ministerie van LNV.

Arie Lap (Bloembollenbedrijf Lap)

Als agrariërs van 'de lage landen' Pakten wij verbreding aan met beide handen. Als Waardewerkers leerden wij veel van elkaar. Het project stopt echter eind dit jaar. Wat blijft, zijn de vriendschapsbanden.

Paul van der Groes (De Cinquant)

Het Waardewerkgebeuren heeft mij veel gegeven. Soms dacht ik: 'wat doe ik hier eigenlijk? Mijn bedrijf is in vergelijking met de anderen kleinschalig'. Toch zijn mijn ogen op veel plaatsen en in veel gesprekken open gegaan en ik ben trots op wat ik heb bereikt en waar ik mee verder ga met mijn gezin. Deze kleinschaligheid willen wij doorzetten en accentueren. Dat durven wij nu gerust aan. Knokkers bereiken wel wat, alleen is het niet exact waarvoor ze begonnen zijn!

De impact van Waardewerken; inspiratie voor deelnemers

Steven en Klazien van der Zee
(Aktiviteitenboerderij Fjouwerhusterpleats)
Waardewerken heeft ons bedrijf gevormd, en ik ben er erg gelukkig mee zoals we nu boeren.

Toen wij in 2006 voor Waardewerken werden gevraagd waren we voor ons gevoel nog erg onervaren. De pioniers van Waardewerken voerden ons mee door het land van de multifunctionele landbouw. Dit was een geweldige ervaring.

Ons mooiste moment was tijdens de tweedaagse bijeenkomst die in 2009 bij ons op het bedrijf werd gehouden. Ons bedrijf is wie wij zijn. De reflectie "samen" was voor ons dan ook een enorme herkenning en bevestiging.

Een groot verschil tussen de ondernemers en de

onderzoekers heb ik nooit ervaren. De ondernemers brengen hun ervaring, inspiratie en frustratie in. De onderzoekers filteren de onderzoeksvragen er uit.

Zonder Waardewerken molken we nog gewoon koeien gemolken en ontvingen we niet jaarlijks ruim 10.000 gasten. Van alleen koeien melken was ik uiteindelijk niet gelukkig van worden. Waardewerken heeft mij geleerd juist die dingen verder te ontwikkelen waar ik goed in ben. Daardoor heb ik nieuwe keuzes gemaakt in plaats van dat ik ben blijven voortborduren op de weg die voor ons geplaveid was!

Dit heeft onze bedrijfsontwikkeling in een versnelling gebracht en uiteindelijk geleid tot het drastische besluit om de melkkoeien te vervangen door vleesvee en het bedrijf met het concept "Fries Veenweidevlees" een hele nieuwe basis te geven.

Tineke v.d. Berg
(Stadsboerderij Almere)

Waardewerken heeft mij het failliet van het concurrentiedenken laten zien. Dit is de conclusie die ik trek uit acht jaar Waardewerken. Open en eerlijk kennis delen is essentieel. Waardewerken is een werkwoord. Dit heeft mij het vertrouwen gegeven dat je altijd verder kunt met je bedrijf. Bedrijfsontwikkeling stopt nooit.

Het project heeft mijn blik verruimd en mijn zelfvertrouwen versterkt. Dit heeft mij het lef gegeven om een nieuwe stap in de bedrijfsontwikkeling van de Stadsboerderij te zetten. Het afgelopen jaar hebben we een multifunctioneel gebouw neergezet met daarin ruimte voor opslag van producten en werktuigen, een ruimte voor de boerenmarkt, een grote boerderijkeuken voor schoolklassen, een vergaderzaal en ruimtes die door een zorginstelling gebruikt kunnen worden. Hiermee is voor mij een droom in vervulling gegaan.

De Waardewerker hebben mij geïnspireerd. Al doende leer je samen om de juiste vragen te stellen en datgene wat je ziet te vertalen naar je eigen bedrijf. Dit helpt je om de juiste keuzes te maken, keuzes die passen bij je zelf als persoon én als ondernemer, bij je bedrijf en je omgeving.

De lijntjes korter maken. Dat was wat dit project deed. Lijntjes tussen ondernemers onderling, lijntjes naar het onderzoek en vooral ook naar het beleid. Een bijeenkomst op het toenmalige ministerie van LNV waarbij een aantal hoge beleidsambtenaren aanwezig was, was voor mij één van de hoogtepunten van de afgelopen acht jaar.

Waardewerken heeft de multifunctionele landbouw op de kaart gezet. Vroeger was je een buitenbeentje als je hiermee aan de slag ging. Tegenwoordig moet je wel een hele goede reden hebben om het niet te doen.

W Anne Kloek en Rick van Rijn (Boerderij 't Geertje).

Onze eerste ervaring met Waardewerken was begin 2009. Er was een tweedaagse bijeenkomst in Friesland. Wim (red: de vader van Rick) zei 'het is heel goed voor jullie als jullie hier heen gaan'. Van de lange rit naar Friesland hebben we nooit spijt van gehad.

We hebben keer op keer enorm veel inspiratie opgedaan bij de bijeenkomsten van Waardewerken. Veel van deze inspiratie zal je in de toekomst terug zien als onze nieuwe boerderij, De Lage Hoeve in Haarzuilens, geopend wordt. De nieuwe winkel wordt vooral een streekwinkel, geïnspireerd op onder andere de winkel van Fruittuin Verbeek. Voor de geitenstal hebben we ons laten inspireren door de Ridammerhoeve. Ook voor de organisatie en aansturing van het nieuwe bedrijf hebben we enorm veel geleerd van de Waardewerkers, met ieder een unieke leiderschapstijl.

Onze mooiste momenten waren als we konden bijpraten met de groep. Dit deden we aan het begin van de jaarlijkse tweedaagse. Het was altijd bijzonder om van elkaar vernemen waar iedereen mee bezig was en om te merken met wat voor enorm tempo ieder zijn bedrijf ontwikkelde. Zoveel energie en zoveel ondernemerschap!!

Voor het nieuwe bedrijf hebben we ons niet alleen door de Waardewerkers laten inspireren, maar hebben we ook altijd veel gehad aan de onderzoeken die door Wageningen-UR zijn verricht. Het werkboek Communiceren met uw omgeving heeft heel veel bijgedragen aan het tot stand komen van ons bedrijfsplan.

Waardewerken heeft niet alleen onze toekomstige boerderij gevormd, maar ook ons zelf. De elementen die we overnemen van andere bedrijven, de coaching van de Waardewerkers en het inspirerende ondernemerschap hebben ons enorm gestimuleerd om de stap naar een eigen bedrijf te zetten.

Voor deze inspiratie zijn we iedereen verschrikkelijk dankbaar. Het is goed dat Waardewerken stopt, maar tegelijk vinden wij het ook erg jammer. Ik (Anne) ga door in het netwerk Junior Waardewerken en vindt ook hier de ontmoeting met gelijkgestemde generatiegenoten heel bijzonder.

Junior Waardewerken is gestart in 2009. In dit netwerk werken vijftien jonge ondernemers aan de thema's inspireren, klankborden, agenderen en onderwijs.

De impact van waardewerken; Onderzoeksagenda

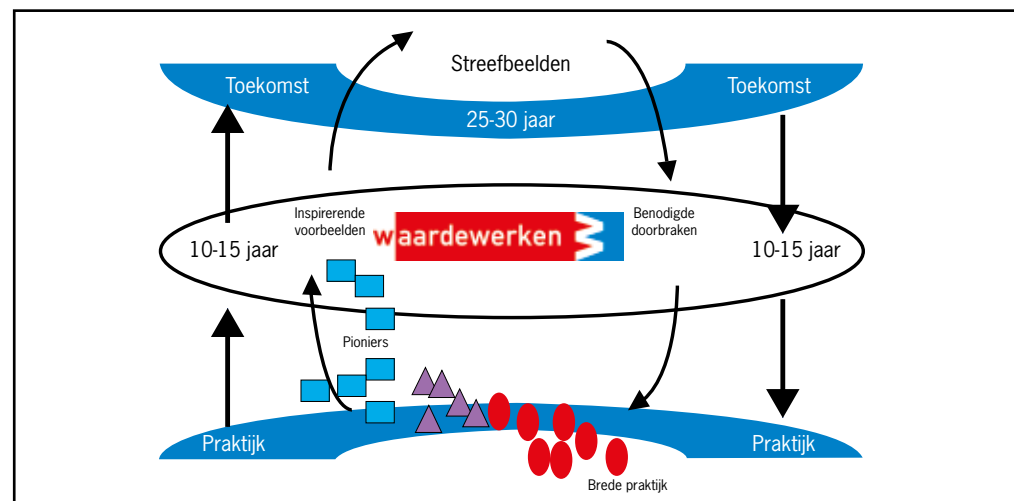
Na de vorming van het Waardenwerkennetwerk in 2004 was in 2005 prioriteit nummer één het opstellen van een onderzoeksagenda.

Allereerst stelde Waardewerken wat zij als gewenst toekomstbeeld (streefbeeld) voor zich zagen. Vanuit dit toekomstbeeld benoemden ze de transitiepunten, ofwel de knelpunten die realisatie van het toekomstbeeld in de weg staan en die als eerste opgelost moeten worden. Van deze transitiepunten stelden ze een prioriteitsvolgorde vast. De transitiepunten werden vertaald in concrete projecten. Deze lijst vormde de onderzoeksagenda. In de jaren na 2005 bespraken en actualiseerden de Waardewerkeren de onderzoeksagenda jaarlijks. De eerste projecten uit de onderzoeksagenda zijn in 2006 van start gegaan.

Financiering van zowel het netwerk als de uitvoering van de projecten vond plaats vanuit het LNV-onderzoeksprogramma Multifunctionele Bedrijfssystemen dat later overging in het EL&I onderzoeksprogramma Landbouw in zijn maatschappelijke omgeving.

Vanaf najaar 2007 werd de Taskforce Multifunctionele Landbouw operationeel. Sindsdien is de onderzoeksagendering steeds meer door de Taskforce overgenomen. Hierbij liet de Taskforce zich echter wel adviseren door zogenoemde focusgroepen, bijvoorbeeld boerderijverkoop of recreatie. In deze focusgroepen hadden ook Waardewerkeren zitting. In totaal zijn er in de periode 2006 tot 2011 15 deelprojecten van Waardewerken uitgevoerd en zijn er 21 projecten geweest die door Waardewerken geïnspireerd zijn of waar Waardewerkeren aan hebben deelgenomen. In totaal gaat het hier dus om 36 projecten!

Bron: Syscope, extra editie zomer 2008

Projecten van Waardewerken	Projecten waar Waardewerken aan meegewerkt heeft
Onderzoek meerwaarden zorglandbouw	Plattelandsimpuls
Brochure spin-off agrarisch natuurbeheer	Groot Agrarisch Kansenspel
Stadslandbouwgids	Emperi van de verbrede landbouw
Kansenscanner verbrede landbouw	Agromere
Toets maatschappelijke effecten verbrede landbouw	Kansenscanner Multifunctionele Landbouw
Samenwerkingsvormen boer-burger	Nieuwe brochures
Praktijkstages Waardewerken	Cursus stadslandbouw
Burgers van Waardewerken	Werkboek Maatschappelijke Communicatie
Monitoring en Evaluatie Waardewerken	Programmateam Groene Kennis Coöperatie
Een echte boerderij met een echte boer	Nieuwe samenwerkingsvormen
Nieuwe financieringsvormen Multifunctionele landbouw	Nieuwe intreders
Regionale ontmoetingen	Ontwerpen met de omgeving
Organisatievormen Multifunctionele landbouw	Update brochure "Een echte boerderij met een echte boer"
Waardewerken bedrijfscoach	0-meting (focusgroepen)
Junior Waardewerken	1-meting (focusgroepen)
	Specifieke kwaliteiten biologisch voor verbinding
	Stoppen of extensiveren
	Innoveren voor vermaatschappeling
	Opvolgingsperspectief
	Boerergroep
	Innoveren voor vermaatschappelijking (De Groene Trekker)

Waardewerken en het onderwijs

Voor de verdere groei en ontwikkeling van de multifunctionele landbouw is het belangrijk dat er voldoende instroom is van jonge ondernemers. In 2008 kwam de Taskforce Multifunctionele Landbouw met de vraag aan het groene onderwijs om meer aandacht aan de multifunctionele landbouw te besteden.

Dit werd met verve opgepakt door het groene onderwijs en resulteerde in de start van een nieuw programma van de Groene Kennis Coöperatie (GKC). Inmiddels draait het programma 3 jaar. Er is er een opleiding voor de zorglandbouw gestart. Er zijn diverse projecten gestart met docenten en studenten en er zijn ambassadeurs voor de multifunctionele landbouw benoemd binnen een aantal onderwijsinstellingen.

Om dit te kunnen bereiken is eerst gewerkt aan een goed beeld over multifunctionele landbouw bij de docenten. Hiervoor zijn inspirerende voorbeelden van Waardewerken benut. De eerste bijeenkomst werd gehouden op de Waardewerken-bedrijf De Boerenstee. Hier kwam de boodschap, dat het in de multifunctionele landbouw om een professionele sector gaat waar een goede omzet en rendement behaald wordt, goed over. Op dit bedrijf werd ook de kiem gelegd voor het project Multileren waarin docenten uit het groene onderwijs stage lopen op multifunctionele bedrijven om zo de sector beter te leren kennen en hierdoor inspiratie opdoen voor nieuw lesmateriaal.

Een andere bijeenkomst voor docenten werd gehouden op Waardewerken-bedrijf Zonnehoeve.

Op Zonnehoeve zijn natuurbeheer, akkerbouw, melkveehouderij, paardenhouderij (stoeterij en manege), energieproductie, bakkerij en zorg nauw met elkaar verbonden. Dit was voor veel docenten de eerste kennismaking met de integrale benadering die zoveel multifunctionele landbouwbedrijven kenmerkt.

In 2011 werd een landelijke onderwijsdag over multifunctionele landbouw door het GKC georganiseerd op het Waardewerken-bedrijf Fruittuin Verbeek. Deze dag werd mede zo geslaagd door de professionele uitstraling van dit bedrijf (fruitteelt, horeca en winkel) en het enthousiasmerende verhaal van de ondernemer. Anne Kloek (lid van junior Waardewerken) hield de aanwezigen een spiegel voor over wat je als jonge ondernemer in de multifunctionele landbouw nodig hebt aan kennis en vaardigheden en dat dit niet altijd aansluit bij het huidige aanbod van het groene onderwijs.

De ambassadeurs binnen het groen onderwijs hebben samen met Junior Waardewerken in beeld gebracht wat jonge multifunctionele ondernemers van het onderwijs verwachten. Een belangrijk punt hierin is blijvende aandacht voor kennis buiten het groen onderwijs zelf, bijvoorbeeld over zorg en recreatie. Dit wordt het grijze onderwijs genoemd. Waardewerken is dit jaar ook betrokken bij het organiseren van een bijeenkomst waar docenten uit het groene- en het grijze onderwijs (o.a. zorg en recreatieopleidingen) elkaars kennis en expertise gaan benutten. Op deze manier is er een vruchtbare samenwerking ontstaan tussen Waardewerken en het onderwijs.

Kansenscanner

Multifunctionele landbouw

Dit deelproject is ontstaan omdat de Waardewerkers kennis misten. Jaarlijks kregen ze vele malen bezoek van collega's die zich oriënteerden op multifunctionele landbouw. Deze mensen hadden voor zich zelf nog nauwelijks een beeld gevormd van wat multifunctionele landbouw voor hen kon betekenen. Laat staan dat ze hadden bedacht of een bepaalde vorm, zoals zorglandbouw of recreatie, iets voor hen was. De Waardewerkers vonden het altijd moeilijk om deze mensen te helpen omdat de kennis over multifunctionele landbouw erg versnipperd was.

Hiervoor is de kansenscanner ontwikkeld. Deze neemt startende ondernemers stapsgewijs mee in het beslissingsproces. Ze krijgen vragen voorgelegd als: Wat wil ik? Wat past bij mij? (een eenvoudige vaardighedentest) Is mijn bedrijf geschikt voor mijn plannen? (een bedrijfsscan) Is de omgeving geschikt voor mijn plannen? (een omgevingsscan) Daarna volgt een korte beschrijving van de verschillende vormen van multifunctionele landbouw.

Het resultaat was een handzaam en mooi vormgegeven boekje van twintig pagina's. Dat hiermee in een behoefte werd voorzien werd al snel duidelijk. De oorspronkelijke oplage van 1.000

exemplaren verdween als sneeuw voor de zon. Vervolgens zijn er twee herdrukken geweest. Toen deze begin 2009 ook weer bijna op waren werd duidelijk dat de Kansenscanner toe was aan een herziening. In september 2009 was deze klaar. Deze is in 2010 nog een keer herdrukt. In totaal zijn er zo'n 5.000 exemplaren verspreid.

De Kansenscanner is een belangrijke inspiratiebron geweest voor het project "Plattelandsimpuls". Hierin werkten de toenmalige Vrienden van het Platteland samen met Wageningen UR en de LTO's. De testjes die in de kansenscanner staan zijn door de Taskforce Multifunctionele Landbouw omgewerkt tot digitale versies die op de website van de Taskforce uitgevoerd kunnen worden.

Ook het onderwijs had veel belangstelling voor de Kansenscanner. Op www.wikiwijs.nl verscheen een speciale versie voor het onderwijs. Al met al een geweldig resultaat van een klein project.

Groot Agrarisch kansenspel

Het Groot Agrarisch Kansenspel is ontwikkeld bij de afsluiting van het onderzoekprogramma Multifunctionele Bedrijfssystemen in 2007. Het is een spel voor groepen dat op een ludieke manier kennis overdraagt over multifunctionele landbouw. De deelnemers beantwoorden vragen en voeren

opdrachten uit. Zo moeten ze tekenen, kennisvragen beantwoorden, nadenken over dilemma's of met elkaar debatteren. Er is een bordspel én een vorm met menselijke pionnen.

Het spelen van het spel in combinatie met een inhoudelijk verhaal van een Waardewerker bleek een ijzersterke formule. Deze formule is een groot aantal keren toegepast:

- Tijdens de ondernemersdagen georganiseerd door de Taskforce Multifunctionele Landbouw.
- In zeven sessies namen hier zo'n hondervijftig multifunctionele ondernemers aan deel.

- In 2008 is het spel aangeboden aan de regionale afdelingen van het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt. In totaal hebben zo'n vijfhonderd agrarische jongeren meegedaan.
- De formule is ook een aantal keren toegepast in het onderwijs. Voor het middelbaar agrarisch onderwijs is een speciale versie ontwikkeld die te downloaden is van internet.

In totaal hebben zo'n duizend mensen het spel gespeeld, die daardoor hebben kennis gemaakt met de multifunctionele landbouw. Uit onderzoek is gebleken dat mensen door het spelen van het spel positiever zijn gaan denken over multifunctionele landbouw.

De impact van Waardewerken; Beleidsadvies

W Waardewerken en het ministerie van EL&I

Koos van Wissen heeft acht jaar geleden als senior beleidsmedewerker van EL&I het ontstaan van Waardewerken meegemaakt. 'Waardewerken herinner ik me vooral als een club van gedreven ondernemers die economisch en maatschappelijk belang goed weten te combineren. Het zijn inspirerende mensen met een visie die niet alleen hun eigen bedrijf verder wilden professionaliseren. Nee, ze wilden ook dat de multifunctionele sector door politiek, beleid en bestuur als een volwaardige sector serieus zou worden genomen. Deze gezamenlijke ambitie is wat ik me goed herinner.'

Koos van Wissen

Custercoördinator dierlijke ketens bij de directie Agroketens en Visserij van het ministerie van EL&I. Is van 2004 tot 2009 betrokken bij Waardewerken. Namens EL&I trad hij op als formele opdrachtgever van de onderzoeksprogramma's waaruit het project Waardewerken werd gefinancierd.

Anneke Sellis nam in 2009 de rol van Koos van Wissen over. 'Waardewerken is voor EL&I zeer waardevol geweest. Signalen vanuit de multifunctionele praktijk kwamen via Waardewerken rechtstreeks of indirect via projecten terecht bij ons ministerie. De Waardewerkers vormden een spiegel van de werkelijkheid. Vooruitstrevende ondernemers als Waardewerkers lopen als eerste tegen de problemen aan bij verdere opschaling en professionalisering van de multifunctionele sector.'

Van Wissen beaamt dit 'EL&I heeft de signalen van de Waardewerkers altijd serieus genomen en heeft daar wat mee gedaan. De Waardewerkers gaven aan waar welke ondersteuning nodig was om de gehele sector verder te helpen. Ze hebben eraan bijgedragen onnodig belemmerende wetgeving weg te nemen, bijvoorbeeld op het gebied van ruimtelijke ordening of de hygiëne wetgeving.'

Sellis vervolgt: 'De pioniers doen wat EL&I graag ziet. De Waardewerkers hebben zeer professionele multifunctionele bedrijven. Ze verdienen er goed geld mee en doen dat wat maatschappelijk zeer wordt gewaardeerd. Ze vormen de ambassadeurs van de sector, hebben het belang van de sector naar voren gebracht en zijn een goed voorbeeld voor andere collega's die nog niet zo professioneel functioneren.' Daardoor heeft volgens Van Wissen 'Waardewerken er uiteindelijk aan bijgedragen dat multifunctionele landbouw politieke en bestuurlijke aandacht heeft gekregen.' Van Wissen was betrokken bij het opzetten van de Taskforce Multifunctionele Landbouw. Wat hem is opgevallen is dat de 'projectleiding van de Taskforce MFL veel heeft gehad aan de gedreven Waardewerkers. Ze konden vertrouwen in hun oprechtheid. In de adviezen zat – vanwege hun onafhankelijkheid – geen verborgen politieke agenda.'

De onderlinge openheid in de groep is Van Wissen tijdens de tweedaagse opgevallen. 'De concreetheid tijdens de bijeenkomsten op een Waardewerkenbedrijf waren voor mij zeer inspirerend. Ze luisterden ook altijd goed naar elkaar.' Sellis heeft niet zoveel rechtstreeks contact met de Waardewerkers gehad, maar zag wel dat ze deelnamen aan veel groepen. 'Ik vindt het

jammer dat Waardewerkers naar buiten zich niet actief als groep profileerden. Ook in de groepen waar ze aan deelnamen, zoals de Taskforce fungeerden ze vooral als losse individuen.' De Taskforce houdt op te bestaan. LTO en multifunctionele sectororganisaties moeten het vervolg voor hun rekening nemen, aldus Sellis. 'Multifunctioneel moet ook een plek krijgen in de Topsectoren. Daarom is het jammer dat Waardewerken niet als zelfstandig pioniersnetwerk verder gaat. Het zou goed zijn als Waardewerkers alsnog actief worden binnen LTO.'

Anneke Sellis

Senior beleidsmedewerker
Economie en Strategie bij EL&I
Is sinds 2009 betrokken bij Waardewerken.

De impact van Waardewerken; Taskforce Multifunctionele Landbouw

Arjan Monteny is vier jaar betrokken bij Waardewerken. 'Waardewerken zie ik vooral als een netwerk van ervaren pioniers. Het zijn vrije geesten met een brede kijk. Het is de enige club van multifunctionele ondernemers die – over sectorgrenzen heen – integraal kunnen denken. Ze inspireren, ze hebben diepgang en vormen ook nog een belangrijke vraagbaak. Juist hun grote diversiteit en diepgang zorgde voor meerwaarde voor de Taskforce.'

Monteny: 'Waardewerken heeft gefunctioneerd als het geweten van de Taskforce. Maar dat had steviger gekund. In de laatste fase waren ze erg met zichzelf bezig. De input kwam toen nog maar van een klein deel van de groep'.

Verder geeft Monteny aan dat 'Waardewerken in het begin een hele duidelijk externe reden voor het bestaan had. Namelijk de behoeften vanuit EL&I en het onderzoek van Wageningen UR, later kwam daar de Taskforce bij. Toen was de diversiteit cruciaal en gaf veel meerwaarde voor EL&I, Taskforce en Wageningen UR. De samenstelling van de Waardewerkers is gaandeweg ook veranderd. In het begin bestond de groep voornamelijk uit ideologisch gedreven ondernemers. Later zijn daar ook meer zakelijk gedreven ondernemers bij gekomen. Achteraf had het voor de verankering van het werk van de Waardewerkers binnen de LTO organisaties waarschijnlijk beter geweest om juist bestuurlijk georiënteerde ondernemers toe te voegen aan Waardewerken'.

Alles overziende kijkt Monteny met veel waardering en plezier terug aan Waardewerkers. 'Het zijn warme en open mensen met veel betrokkenheid en passie. Ze zijn scherp op de inhoud maar zacht op de relatie'.

Arjan Monteny – Kennis coördinator Taskforce Multifunctionele Landbouw - is vanaf 2007 betrokken bij Waardewerken.

De toekomst van innovatienetwerken als Waardewerken

Wwaardewerken heeft – zoals blijkt uit voorgaande hoofdstukken – als innovatienetwerk zijn meerwaarde gehad voor de multifunctionele landbouwsector. Met name de eerste vier jaar heeft het innovatienetwerk een stevige invloed gehad op zowel onderzoek als beleid. Daardoor is de multifunctionele landbouwsector sterk geprofessionaliseerd. Wat kan een dergelijke innovatienetwerk als Waardewerken nog betekenen voor de toekomst? Voor specifieke sectoren, voor het onderzoek en voor het beleid?

Sectorontwikkeling

Het is aan te bevelen om een innovatienetwerk op te richten als het gaat om actuele kwesties in een zich ontwikkelende sector, waar een groep pioniers aantoonbaar voorop loopt. Voorwaarde is dat er tussen de pioniers overeenstemming is over de richting waarin de sector zich zou moeten ontwikkelen. Een doorbraakagenda zoals opgesteld bij Waardewerken brengt dan goed in kaart wat de belangrijkste knelpunten zijn in de verdere ontwikkeling van de sector en wat er, met wie, zou moeten gebeuren om de sector door te ontwikkelen.

Aansturing onderzoek en feedback naar beleid

De komende jaren zijn het de Topsectoren AgroFood en Tuinbouw en Uitgangsmaterialen die het onderzoek aansturen en feedback geven naar het beleid. Innovatienetwerken kunnen daar een belangrijke rol bij spelen. Er is immers in het topsectorenbeleid al een nauwe samenwerking tussen ondernemers, onderzoekers en

beleidsmakers.

Het is wel van belang om de samenstelling van de groep van pioniers makkelijk te kunnen aanpassen. Ontwikkelingen gaan namelijk erg snel en het is dan zaak om steeds de meest relevante pioniers in het innovatienetwerk te hebben. Verder is het belangrijk om een goed evenwicht te organiseren in het halen en het brengen tussen praktijk en onderzoek. Bij te weinig brengen door het onderzoek haken ondernemers af. Omgekeerd geldt hetzelfde: als ondernemers te weinig brengen haken onderzoekers af.

Daarnaast is het voor een goede verankering van de innovatienetwerken bij de LTO's en andere sectororganisaties, ook zaak om in de groep van pioniers voldoende bestuurlijk georiënteerde ondernemers te hebben. Dat vereenvoudigt het

opschalen van de uitkomsten naar de gehele sector. Tenslotte gaat een intensieve samenwerking tussen pioniers en onderzoekers niet uit zichzelf goed. Bij Waardewerken was er een duidelijke klik. Niet alleen de deelnemers, maar ook de onderzoekers liepen warm voor het onderwerp. Deze betrokkenheid is een belangrijke succesfactor geweest.

Lessen in Waardewerken

Sleutels tot succes

Waardewerken heeft ruimschoots aan zijn doelstellingen voldaan. Dat is op te maken uit de zeer tevreden reacties van de ondernemers, de enorme impact die Waardewerken op het onderzoek heeft gehad heeft en de lovende woorden van de beleidsmakers.

Wat waren de factoren die tot dit succes hebben bijgedragen? Dit is in één woord samen te vatten: “commitment oftewel betrokkenheid”. Zowel deelnemers als onderzoekers waren enorm betrokken bij Waardewerken, waardoor ze een hechte band kregen en veel vertrouwen in elkaar hadden. Deze betrokkenheid is op de volgende manieren gestimuleerd:

1. De bedrijven stonden centraal.

De praktijkbedrijven hebben altijd een centrale plaats in het project ingenomen. Vanuit deze praktijkoriëntatie werden alle activiteiten georganiseerd.

2. Gelijkwaardigheid.

Waardewerken was geen netwerk van ondernemers en onderzoekers. Iedereen was Waardewerker.

3. Investeren in het netwerk.

Jaarlijks is een tweedaagse bijeenkomst georganiseerd. Tijdens zo'n tweedaagse bijeenkomst was er veel ruimte voor bedrijfsbezoek om daar inspiratie uit op te doen. Ook was er tussen de programma-onderdelen door veel ruimte om elkaar te ontmoeten. Daarnaast werd ook altijd een spreker

van buiten de multifunctionele landbouw uitgenodigd.

Dit verruimde de blik. Kennis halen en brengen was in balans.

4. Continuïteit in de begeleiding.

De begeleiding van Waardewerken is uitgevoerd door een vast team van onderzoekers en een vaste procesbegeleider. Deze continuïteit zorgde er voor dat de ondernemers nauwelijks verschil zagen tussen de onderzoekers en zichzelf.

5. Samen beslissen.

De aansturing van het netwerk vond plaats in nauw overleg met de deelnemers. In het zogenaamde projectteam-plus zaten twee ondernemers. Door deelnemers van het netwerk zo sterk te betrekken bij de aansturing voelde ieder zich betrokken

en gehoord. Bovendien waren de activiteiten en onderzoeksprojecten daardoor precies afgestemd op dat wat de Waardewerkers belangrijk vonden.

6. Betrokkenheid bij het onderzoek.

De onderzoeksagenda werd tijdens de tweedaagse bijeenkomsten gezamenlijk opgesteld. Bij de uitvoering van de deelonderzoeken waren altijd enkele Waardewerkers betrokken. Hierdoor was maatwerk in het onderzoek geborgd.

7. Transparantie. Door altijd open naar elkaar te zijn, maar ook tegenwicht te geven als dit nodig was, ontstond een sfeer waarin zowel zakelijke als persoonlijke onderwerpen in alle openheid besproken konden worden.

Naast de enorme betrokkenheid van de deelnemers, was Waardewerken ook actief in een tijdspanne waarin de multifunctionele landbouw enorm tot bloei gekomen is. Niet alleen aantallen multifunctionele bedrijven en omzet namen toe, maar vooral ook de maatschappelijke waardering. Meegaan in zo'n beweging geeft veel energie.

Wat kon beter

Naast alle succesverhalen zijn er ook enkele kritische kanttekeningen.

Waardewerken had meer kunnen doen aan externe communicatie. Hierdoor was de naamsbekendheid zowel in de sector als in het beleid onvoldoende. Hierin zijn zowel de betrokken onderzoekers als de deelnemers tekortgeschoten. De onderzoekers investeerden vooral in onderzoek, waardoor de externe communicatie toch vooral als sluitpost beschouwd werd. Toch werd de externe nieuwsbrief, die twee keer per jaar verscheen, aan zo'n 260 personen verstuurd. Ook de deelnemers hadden meer over Waardewerken kunnen communiceren. Als zij bijvoorbeeld werden geïnterviewd spraken ze toch vooral uit zichzelf en niet als Waardewerker.

Waardewerken heeft onvoldoende gedaan om zich te verankeren in de praktijk. Waardewerken bestond vooral uit pioniers, mensen die zich niet willen binden aan een organisatie. Hierdoor heeft de verankering in de belangenbehartigende organisaties, zowel vanuit de landbouw als de verschillende vormen van verbreding, maar ook de verankering in franchiseorganisaties nauwelijks plaatsgevonden.

Colofon

© 2011 Wageningen, Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)
Uitgave Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, onderdeel van Wageningen UR

Tekst: Arjan Dekking (Praktijkonderzoek Plant & Omgeving)
Gerard Migchels (Wageningen UR Livestock Research)
Redactie: Leonore Noorduyn
Fotografie: PPO-AGV
Vormgeving: Caroline Verhoeven

Innovatienetwerk Waardewerken

Acht jaar pionieren in de multifunctionele landbouw

Deze brochure kijkt terug op de hoogtepunten van acht jaar Waardewerken, het innovatienetwerk van pioniers in de multifunctionele landbouw. We laten zien wat dit netwerk gebracht heeft en wat anderen er van kunnen leren.

Waardewerken is uitgevoerd binnen het onderzoeksprogramma

'landbouw in zijn maatschappelijke omgeving'.

Gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

